

БІБЛІОТЕКА КАТОЛИЦЬКОЇ АКЦІЇ
Ч. 16.

Іван Німчук

“Нове Слово”

**перший український популярний
щоденник у Львові**

(1912 - 1914)

**THE FIRST POPULAR UKRAINIAN
DAILY PAPER**

ЕДМОНТОН, АЛБЕРТА, 1954

Ч. 2/54.

Можна друкувати.

† Ніль, Єпископ.

Едмонтон, 6. січня 1954.

Ціна цієї книжечки 15 центів.

Ні в Історії української преси Аркадія Животка, ні в Українській Загальній Енциклопедії (Книга Знання в 3 томах), ні в Енциклопедії Українознавства не відмічено тої ролі, яку відіграв у нашому національному житті на західно-українських землях перший український популярний щоденник, що під назвою "Нове Слово" виходив у Львові в рр. 1912 - 1914. В усіх трьох згаданих публікаціях збуто цей пресовий орган самою тільки згадкою, і не подано ні складу його редакції, ні не стверджено засягу його поширення та впливу на українське національне освідомлення широких народніх мас, особливо по західно-українських містах. Тому постарюсь виповнити оцю прогалину і в 40-річчя найбільшого поширення "Нового Слова" подати про цей часопис те, що зберегла до цього часу моя пам'ять.

I.

Перед появою “Нового Слова” виходили у Львові три щоденники в українській мові: 1) “Діло”, провідний орган галицьких українців, що відбивав настрої й погляди впливової української національно-демократичної партії і мав своїми читачами, можна сказати, всю українську інтелігенцію в краю, 2) “Руслан”, субвенціонований віденським урядом орган т. зв. християнсько - суспільної партії, що мав дуже обмежене коло читачів серед державних урядовців, учителів та священників, і 3) “Народна Часопись”, урядовий орган краевого уряду (намісництва), український відповідник, а властиво додаток до польської “Газети Львовскої”; читачами щоденника “Народна Часопись” були передовсім громадські писарі, бо вона приходила обовязково до кожного громадського уряду (сільської управи), а також дехто з учителів, що шукали в “Н.Ч.” за фейлетонами, бо там друкувалися переклади цікавих повістей різних авторів світової літератури. Для повноти треба ще згадати, що буковинські українці мали

якийсь час власний щоденник "Буковина", що виходив у Чернівцях.

В тому самому часі появлялися у Львові ще й два щоденники москвофільські. Це були: старий "Галичанин", друкований страшним язичієм, т. зв. тарабарщиною, що мав читачів головно серед частини старшого духовенства і деяких урядовців, та новооснована "Прикарпатская Русь", друкована вже чистою російською мовою, що її читало головно молодше покоління зпоміж москвофілів (т. зв. новокурники). Коли "Галичанин" перед першою світовою війною жив головно завдяки допомозі старих москвофільських установ у Львові, то "Прикарпатская Русь" могла появлятися тільки завдяки великій фінансовій допомозі офіційних чи півофіційних чинників царської Росії. Зрештою обидва ці щоденники друкувалися в дуже дрібному числі (всього по кількасот примірників) і як би не згадана вище допомога, не могли б були виходити взагалі.

З польської преси того часу, що появлялася у Львові, найбільш поширені були такі щоденники: 1) популярно-бруковий "Век Нови", 2) орган крайне шовіністичної вшехпольської партії "Слово Польске", що мав два видання: раннє і вечірнє, 3) демократично-жидівська "Газета Поранна",

що мала теж пополудневе видання під назвою “Газета Вечорна”, 4) соціалістичний “Глос” і 5) демократичний “Кур’єр Львовські”, що гуртував коло себе головно радикально наставлених людовців (у тому самому “К. Л.” працював колись впродовж 10 років Іван Франко). Крім вичислених вище виходили ще: 6) згадана вже урядова “Газета Львовська”, 7) католицько-консервативний “Дзеннік Польські” (за яким стояла римо-католицька ієрархія) і 8) консервативний “Пшегльонд”, орган східно-галицьких дідичів. Не можу вже пригадати, чи виходила тоді у Львові “Газета Народова”, орган тої частини східно-галицьких дідичів, яка, подібно як вшех-поляки, була теж дуже вороже настроєна до українців.

Очевидно — мали тоді поляки у Львові і кілька тижневиків та місячників, але під цим оглядом українці перевищали поляків вдесятеро. Бо в роках перед першою світовою війною виходило всіх періодичних видань в українській мові коло 80, з того девять десятих у Львові. З тижневиків у польській мові особливою популярністю в цілому краю втішався “Монітор”, що його видавав львівський радикальний посол Ернест Брайтер, випробуваний приятель українців, що доказував ту вірність ділами

і зберіг її до кінця свого життя. Його “Монітор” був справжнім бичем на польську черхівку в краю і найбільшим пострахом для всяких краєвих кациків: повітових старостів, командантів жандармерії та всіх тих адміністраційних можновладців, що допускалися таких чи інших зловживань на шкоду народу. Всіх їх громив Брайтер відважно і безпощадно.

Жиди мали тоді у Львові свій щоденник “Тугблят”, друкований у жаргоні (т. зв. їддіш). Праворуч його заголовка видруковано було в українській мові: Жидівський щоденник у Львові; ліворуч те саме в польській мові. Свого власного органу в польській мові, як то було за часів незалежної Польщі, галицькі жиди не мали.

II.

До вичислених вище львівських щоденників долучився восени 1912 р. новий український часопис — популярний ілюстрований щоденник “Нове Слово”, як четвертий щоденний український часопис у Львові. Потреба такого щоденника в українській мові була велика, як це видно хочби з поданого вище перегляду всієї щоденної преси у Східній Галичині, з такою значною перевагою польської преси. А втім це були часи, коли українці поступали дійсно семимилевими кроками вперед, і то у всіх ділянках життя, вступереч усім тим труднощам і перепонам, що їх ставили нашому народові в його національній праці польські чинники, які мали у своїх руках всю адміністрацію в краю. Розуміється, що не могло бути інакше і на пресовому відтинку. Українським сірим людям, зокрема по містах і містечках, не кажучи вже про Львів, що їх заливала польська брукова преса, свої українські тижневики вже не вистачали, а “Діло” було для тих, що не скінчили гімназії, рішуче заважке і до того ще й задороге. Тому справа українського популярного щоденника була жива й актуальна і такі вимоги було чути щораз частіше і в низах, і на верхах. Наші

люди просто домагалися свого популярного щоденника, який зайняв би своє місце поруч таких польських часописів, як "Век Нови" і "Глос", та вибивав би ці часописи з рук тих українських читачів, які вже до них поволі призвичаювались. Ентузіясти справи покликувались ще й на те, що шлях до популярного українського щоденника проробив і підготував уже популярний ілюстрований часопис "Народне Слово", який появлявся у Львові тричі на тиждень, себто що другий день, у рр. 1907 - 1911 під редакцією Андрія Веретельника та при співучасті Степана Масляка (родом з Рогатинщини), Володимира Держируки й інших.*) Словом: все складалося корисно для появи такого популярного і дешевого українського щоденника, тому й вигляди для нього були якнайкращі.

*) В часописі "Народне Слово" співпрацював і я, ще як учень VI. і VII. гімназіальної класи, посилаючи туди регулярно кореспонденції зі Станиславова в рр. 1908 - 10 ("від власного кореспондента"), підписані криптонімом: (ік). — Привітання автора.

III.

Не знаю точно, як прийшло до організації самої редакції “Нового Слова” і хто дав йому цю назву. Памятаю тільки, як до мене, тоді студента філософічного факультету львівського університету, що мешкав в Академічному Домі і з недоїдання, а радше таки з голоду, дістав був уже так звані курячі сліпоти, прибув десь у місяці жовтні 1912 року старший від мене студент того самого факультету Івань Проць, що працював як співробітник у “Руслані”, і сказав мені, що формується новий український щоденник, де я, можливо, дістав би працю. Я вмить рушив на вказану ним адресу при вул. Коперника (число мабуть 22), де в подвір'ю на II. поверсі містився вже саме найнятий льокаль редакції й адміністрації “Нового Слова”. Там застав я редакторів Миколу Курцебу і Миколу Нискоклона, які по короткій розмові, почувши про мою попередню працю в “Народнім Слові”, прийняли мене з місця до складу вже сформованої редакції “Нового Слова”.

Праця в редакції “Нового Слова” була поділена так:

Микола Курцеба — головний редактор, що був якийсь час у монастирі оо. Васи-

ліян в Бучачі, звідки й походив. Людина талановита, жива, з нахилом до сатири (його сатиричну комедію “Свідки” ставлять ще й тепер з успіхом на наших аматорських сценах у ЗДАмерики та в Канаді). Писав звичайно передові статті (в часі сесії галицького сойму прибігав до редакції посол Льонгин Цегельський з недалекого соймового будинку — нинішнього університету ім. Івана Франка — і тоді писав або диктував коротку передову статтю він) та приспособлював до друку теж дещо іншого матеріалу, а під неділю писав постійно великий фейлетон під заг. “Мої придибашки”, де з великою дозою гумору висмівав і картав різні гріхи та прогріхи української громади, головню у Львові. М. Курцеба помер ще молодою людиною в часі першої світової війни в Києві (мабуть 1915 р. — були чутки, що на нервовий розстрій), куди його вивезли були москалі разом з іншими українцями зі Львова, як небезпечного “мазепинського” редактора.

Другим чоловім працівником “Нового Слова” був Микола Нискоклон, тоді старший студент прав львівського університету, що втішався великим довірям у власника “Нового Слова”, о. мітрата Тита Войнаровського. Походив з села Вербів,

пов. Підгайці (ур. 1888 або 1889 р.). Гім-назію закінчив у Бережанах 1908 р. і в 1911 р. прибув до Львова, відбувши вже в міжчасі однорічну військову службу. Продовжав далі свої правничі студії і, як запасний хорунжий австрійської армії, переводив військовий вишкіл перших українських стрілецьких дружин (гуртів) у Львові, зорганізованих тодішнім студентом філософії Ів. Чмолою. Нискоклон був дуже проворний і у видавництві “Нового Слова” займався головно господарською сторінкою. Як директор адміністрації організував зразково всю адміністративну ділянку, зокрема експедицію та кольпортаж часопису, знаючи, що це головна база кожного незалежного видавництва. До газети писав він мало — реферував тільки постійно воєнні справи. (Тоді була балканська завірюха, і багато писалося також про загрозу світової війни, що — як відомо — й почалася 1. серпня 1914 року). Поза тим Нискоклон видавав на власний рахунок твори українських класиків для учнів середніх шкіл (зшитками), а також різні календарі, увесь наклад яких збував в Америці. Перебув він першу світову війну в рядах австрійської армії. Вернувшись до Галичини при кінці 1918 р., став харчовим референтом Повітового Комісаріату в

Підгайцях і помер у березні 1919 р. на плямистий тиф.

Вся інша праця в редакції спадала на тодішнього студента прав Степана Біляка, львовянина, пізнішого адвоката і посла до варшавського союму, що помер недавно у ЗДАмерики, та на мене. Я працював у редакції від години 8-ої рано до год. 2-ої пополудні, не занедбуючи при тому й університетських викладів, на які ходив пополудні і вечорами. Тільки на виклади філософії проф. Твардовського ходив я чотири рази в тижні від год. 7-8 рано. Ті виклади відбувались у великій залі тодішнього Польського Музичного Товариства при вул. Хорущини, звідки я мав усього кілька хвилин ходу до льокалю редакції "Нового Слова", куди прибігав задиханий до праці просто з викладів. Коли Біляк за якийсь час переїхав на провінцію, його місце зайняв Володимир Козак, тоді студент філософії і відомий тенор-соліст у студентському хорі "Бандурист", пізніше професор гімназії у Львові. Короткий час, усього кілька місяців, працював у нас молодий священик о. Ярослав Левицький, що приготував для газети головню дрібну всячину.

Оце склад редакції "Нового Слова" за весь час його існування. Не диво, що

роботи мали ми всі дуже багато. Щодо мене, то я почав свою працю для “Нового Слова” зараз таки після свого прийняття до складу його редакції від перекладів різних коротких оповідань та нарисів усяких авторів без розбору. Перекладав їх головню з часописів віденських, таких, як “Ноєс Вінер Журналь”, з російської “Газети-Копейки”, що містила багато різних, просто безконкурентційних на львівському ґрунті “історій” та сенсацій, і з тих польських газет, що виходили у Кракові й Варшаві (не з місцевих!). З більших речей помістив я в “Новім Слові” переклад “Роману в Криму” російського письменника Івана Рукавішнікова (відомого перекладача творів Тараса Шевченка й інших українських поетів) та ще дещо. Потім приготував я до кожного числа багато всячини (якої було завжди замало!) і різного іншого легкого, по змозі сенсаційного, матеріялу. Виправляв та приспособлював до друку також різні надіслані статті й дописи з краю, а незабаром став писати і передові статті. М. ін. помістив я в “Новім Слові” цілий цикл передових статей під заголовком “Проч (тоді в Галичині ще не вживали літературного слова “геть”) з москвофільською проказою!” Ці мої статті наробили були

доволі шуму в цілому краю, бо я подав у них немало фактичного матеріалу про москвофільський рух на наших землях, з чого видно було, де він міг бути небезпечний для українського національного організму, як і джерела сили того руху. Ці статті викликали були живу дискусію як на сторінках самого “Нового Слова”, так і на сторінках інших пресових органів у Львові.*)

*) Тут варто може пригадати, що тодішній “Век Нови” був головною тубою т. зв. незалежників (“рух неподлеглосьцьови”) серед поляків. Тому він писав гостро проти всякого роду москвофілів і навіть розписав був на своїх сторінках анкету в справі москвофільської небезпеки, в якій брало участь також немало українців. Ту саму протиросійську лінію заступали ще “Курієр Львовскі”, “Глос” і “Газета Поранна” разом з “Вечорною”. Проросійську орієнтацію серед поляків ширив головно (і правда, з уваги на цензуру обережно і зручно) орган вшехполяків (партія народово-демократична під проводом Романа Дмовського) “Слово Польске”, під впливом якого стояла значна частина польської інтелігенції і духовенства в краю. В тодішній пресовій полеміці цей табір прозивано “шєрокоторовцями” (від того, що вшехполяки та їхні прихильники орієнтувались на Росію, де — як ві-

Для повноти треба також подати, що ілюстраційний матеріал для “Нового Слова” брали ми головно з малярських газет у Будапешті. Справа була в тому, що недалеко Видавництва “Нового Слова” мав клішарню малярський жид Гегедіс, який пренумерував малярські ілюстровані газети з Будапешту і цікавішими з тих ілюстрацій засоблював “Нове Слово”. На першій сторінці “Нового Слова” була майже завжди велика ілюстрація з якогось малярського часопису, перероблена Гегедісом на клішу. Цього, очевидно, ніхто не знав, а роблено це задля дешевої ціни, бо кліші в тих часах були ще дорожчі, як тепер. Ті ілюстрації були у Львові переважно незнані, тоді коли інші львівські ілюстровані газети брали свої ілюстрації головно з віденської преси, яка приходила в тих часах до Львова в досить поважному числі.

домо — залізничні рейки (тори) були значно ширші, як в Австрії чи Німеччині. Табір “неподлеглосьцьови”, що його очолив незабаром Йосиф Пілсудський, орієнтувався виразно на центральні держави (Австрію й Німеччину), тому в устах вшехполяків прихильники того табору мали назву: “вовзкаторовци”. брало участь також немало українців.

IV.

На успіхи нашої спільної праці не треба було довго ждати: вже до кількох місяців “Нове Слово” стало найбільш поширеним українським щоденником і перегнало під оглядом числа читачів навіть “Діло”. Склалися на це різні причини: а) цікавий добір і легкий спосіб подавання матеріялу в газеті, так що “Нове Слово” могло успішно конкурувати з популярною пресою в польській мові; б) добра адміністрація і справне діловодство, так що ми не чули ніколи якихнебудь нарікань передплатників чи інших інтересентів, зокрема фірм та осіб, що давали свої оголошення; в) поява часопису в полудневій порі, що уможливило його розсилку найближчими полудневими амбулянсами (поїздами) в усі сторони краю разом з “Веком Новим” і “Глосом”, що виходили також вполудне; г) дешева ціна “Нового Слова”, бо його місячна передплата, коштувала, подібно як передплата обох згаданих тут польських часописів, тільки 1 корону, а поодиноке число у вуличній продажі у Львові, Станиславові, Коломиї, Чернівцям і в Перемишлі коштувало всього 2 грейцарі (всюди інде 3 грейцарі), тоді коли одно число “Діла” коштувало 5 грейцарів; г) добра конюнктура взагалі, бо тоді кипіло на Балканах, а

до того в повітрі висіла світова війна, що й викликувало широке зацікавлення усіми такими подіями, і люди просто хапали за свою щоденну газету. Деяку ролю в поширенні “Нового Слова” грала також та обставина, що біля нього згрупувалася була т. зв. внутрішня опозиція в національно-демократичній партії, що під проводом соймових послів Л. Цегельського і В. Сінгалевича гостро критикувала тодішню тактику партії під проводом президента д-ра Костя Левицького у відношенні до поляків і вимагала більш радикальних ходів та якнайгострішої опозиції і проводу партії, і Українського Соймового Клубу спеціально. Така критика, особливо в статтях Лонгіна Цегельського, що писав їх в “Новім Слові” в часі завзятої боротьби за демократичну виборчу реформу до галицького сойму, зокрема ж у часі бурхливих засідань того сойму і голосної обструкції українських послів, відповідала поглядам значної частини українського населення краю. Тому зрозуміла річ, що такі гострі статті находили багато вдячних читачів.

Тут зазначу ще, що поширенню “Нового Слова” пособляло також те, що видавництво придбало собі дешевим коштом окремого кореспондента у Відні, який кожного дня в год. 10-ій передполуднем пере-

давав до друкарні (це була “Друкарня Львівська”), що містилася теж при вул. Коперника, зараз у сусідстві “Нового Слова”, яке в ній друкувалося, 3-хвилинну телефонічну розмову. Той самий кореспондент говорив також 3 хвилини щодня з редакцією жидівського сіоністичного щоденника “Тугблят”, що друкувався в тій же друкарні, при чому обидві редакції порозумілися заздалегідь і ділилися совісно всіма одержаними цією дорогою вістками. Таким чином “Нове Слово” могло подати кожного дня на своїх сторінках вислід 6-хвилинної розмови з віденським кореспондентом, як найновіші вістки зі столиці держави й зі світу, що давало йому теж змогу конкурувати успішно з польською пресою. Ред. Нискокклон, який відбирав звичайно ті телефонати, заповняв тими вістками, при відповідному їх розташуванні, дві, а то й три шпальти друку. Тим кореспондентом, що подавав нам завжди цікаві вістки передполуднем, яких не мали густо-часто ті львівські щоденники, які виходили в пізніх пополудневих годинах чи під вечір, був студент прав віденського університету, пізніший адвокат д-р Ізраель Вальдман і міністер для жидівських справ в еміграційнім Уряді ЗУНР у Відні. Як студент він вставляв щодня раненько і перечитував ві-

денську ранішню пресу, з якої й передавав нам до Львова найцікавіші вістки. Очевидно, він мав ще й інші джерела інформацій.

Про те, як розходилося у Львові і в краю “Нове Слово”, можу тепер сказати тільки загально. Памятаю добре, що в часі балканської завірюхи в 1913 році били ми на ротацийній машині у “Друкарні Львівській” по 12,000 примірників газети щоденно. Це був на ті часи неабиякий осяг! Очевидно — найбільше відборців мало “Нове Слово” у Львові, але зараз за ним ішов Станиславів, де у вуличній продажі та в кіосках-трафіках розходилося щодня по 1,000 примірників газети. Від 500 - 600 примірників брали Чернівці, де “Нове Слово” розносили хлопці зараз по приїзді львівського поїзду по 10. годині вечора, Коломия і Перемишль, тому в цих містах газета й коштувала всього 2 грейцарі. Нижче 500 примірників брали такі міста, як Дрогобич, Стрий, Тернопіль, і в них, як і в цілому краю, поодиноке число коштувало вже 3 грейцарі. У вичислених вище містах, зокрема у Станиславові, хлопці-продавці газет викрикували щодня довгими годинами по всіх більших вулицях міста: “Век Нови”, “Нове Слово”, “Глос”! Так український популярний щоденник здобував собі вулиці східно-галицьких міст, чого до того часу ніколи не було.

V.

Лишається ще сказати кілька слів про ролю “Нового Слова” в українському національному житті на західно-українських землях, хоч та роля видна вже з усього дотепер сказаного. Тут підкреслю ще хіба те, що разом з поширенням “Нового Слова” поширювалась теж українська національна свідомість, особливо по наших містах, де до того часу український елемент був дуже слабкий, сидів тихо та смирно і де з ним власть імуці майже не рахувались. Як би так “Нове Слово” і подібні йому українські популярні часописи виходили були довше, бодай 15 - 20 років перед першою світовою війною, тоді напевно інакше виглядали б наші міста, зокрема Львів, у часах національного зриву.

Велике значення мала теж пропаганда на сторінках “Нового Слова” виразно самостійницької, протиросійської ідеології, що зрештою робила вся національна українська преса, та викривання у звязку з цією пропагандою всієї зрадницької роботи місцевих москвофільських провідників. Гостра боротьба з москвофільством і матеріали, що їх в цій справі містило “Но-

ве Слово”, напсували тоді немало крови не тільки різним русофільським діячам у Львові та в краю, але й декому з їх могутніх російських та польських опікунів.*)

Разом з тим “Нове Слово” пропагувало нові українські стрілецькі організації, що їх саме в тих роках стала основувати наша студентська і реміснича молодь як у Львові, так і в краю. В колах тої молоді мало “Нове Слово” багато приятелів та прихильників.

Мало “Нове Слово”, очевидно, і свої недоліки, бо ж це був дійсно перший український популярний щоденник, що не

*) Пригадую собі, як одного разу доставлено нам до видавництва вже з залізниці разом зі сконфіскованою посилкою “Нового Слова” помилково також посилку сконфіскованого числа “Прикарпатської Русі” в заадресованих опасках. Такі помилки траплялися рідко, але траплялися. Діставши таким робом список усіх передплатників “Прикарп. Русі” у свої руки, ми це негайно використали і виказали, що таке дрібне число читачів (усього кілька сот) “П. Р.” не всилі утримати такий великий часопис навіть один місяць, не то цілий рік. Тоді то помістили ми список усіх дуже визначних фінансових протекторів “Пр. Русі” та різні “добродійні” товариства в Росії, які були відборцями того часопису.

мав змоги учитись на помилках своїх попередників. Головні недоліки були в тому, що газета мала замало працівників, тому матеріал, що його вона подавала читачам, був, при всіх зусиллях членів редакції, замало різnorodний. Замало було теж дописувачів з місць, тому ми мали й замало дописів, не кажучи вже про поважні кореспонденції з інших держав, яких ми не мали зовсім. Поважним недоліком було також те, що майже всі ілюстрації в "Новому Слові" були з чужого, неукраїнського життя. Ілюстрацій з українського життя не містили ми тому, що вони коштували значно дорожче, як ілюстрації з чужої (мадярської) преси.

Цікаво, що і в тих далеких, нібито блаженних часах цісарсько-королівської монархії терпіли ми багато від львівських цензорів, що були, розуміється, поляками і поляками були їх наставники. Найтрагічніше було тоді, коли конфіскація заступила вже виєкспедіовану посилку газети в поїздах. В такому разі сконфісковану посилку на доручення зі Львова завертали з дороги, або поліція забирала її на станціях більших міст. Тоді покупці "Нового Слова" не одержували його зовсім; доставали часопис — вже з білою плямою на місці сконфіскованого матеріалу — тільки

передплатники, яким дівчата з експедиції висилали газету пополудні. Але "Нове Слово" мало не більше, як 2,500 - 3,000 передплатників, себто яких 25% своїх відборців, тому матеріяльні втрати від таких конфіскацій видавництво відчувало дуже дошкульно, і редакція старалась їх, як тільки могла, уникати. Та якби там тоді не було, свобода преси в Австрії в роках перед першою світовою війною була така велика, що пізніше, за 20-річного панування Польщі на західно-українських землях, та свобода стала для всіх нас тільки далекою мрією.

VI.

Хто ж стояв за кулісами “Нового Слова” і ніс всю відповідальність за нього, передовсім відповідальність матеріальну? Це був мітрат Львівської Митрополичої Капітули о. Тит Войнаровський, заслужений національний діяч і письменник-економіст, який вславився в часах перед першою світовою війною тим, що переводив парцеляції великих панських маєтків між малоземельних і безземельних українських селян, спершу на Покутті, де він був парохом у Балинцях, пов. Коломия, а згодом, при помочі кількох інших діячів, духовних і світських, у цілому краю. Мітрат о. Тит Войнаровський був з якихсь мені невідомих причин ворогом д-ра Костя Левицького і стояв у порозумінні з гуртом молодших діячів, передовсім з внутрішньої опозиції в українській національно-демократичній партії, з яких до редакції “Нового Слова” найчастіше заходили два тодішні послі до галицького сойму: Льонгин Цегельський і Володимир Сінгалевич, про що вже згадано передше.

Мушу тут підкреслити ще одну важливу обставину — величезну свободу в редагуванні нашого щоденника і справді дуже широку свободу критики, з чого і ми, і вся

тодішня преса в Австрії, багато користали. Але були тоді, на жаль, і такі пресові органи (в польській мові), що ту свободу преси ганебно використовували, граючи на найнижчих інстинктах своїх читачів. Це була т. зв. брукова, вулична преса, якої українці — це треба сказати на нашу похвалу — ніколи не мали і мати не хотіли.

Не знаю, як до того прийшло, але мабуть при допомозі існуючого тоді Українського Еміграційного Товариства у Львові, чи радше звязкового того Товариства для справ українських сезонних робітників у Німеччині о. Ганицького, мітрат Войнаровський добився того, що одна з централей великих німецьких селян, на роботу до яких спрямовувало українських селян згадане Товариство, вплачувала за кожних 5 чи 10 сезонних робітників з Галичини одну передплату “Нового Слова”, себто 1 корону місячно. Таким робом “Нове Слово” одержувало впродовж літнього сезону від тієї централі 1,000 - 1,500 корон кожного місяця на передплату для українських робітників у Німеччині, які на зиму верталися звичайно з поважним зарібком до дому, або, що бувало також нерідко, за зароблені в Німеччині літньою порою гроші оплачували собі дорогу (“шіфкарту”) до Америки чи Канади.

Ця збірна передплата “Нового Слова” з Німеччини — це й були оті ославлені “пруські марки” (українські сезоніві робітники виїздили переважно до Прусії), про які так багато розписувалась перед першою світовою війною польська шовіністична і наша москвофільська преса, щоб тільки знеславити український національний рух, який, мовляв, існує і діє за “пруські марки”. У всіх своїх “ревеляціях” на цю тему (це були так звані “ревеляції” познанського поляка Крисяка, який перший виступив з ними в польській пресі) і польські, і за ними москвофільські часописи вигадували всячину, але про “Нове Слово” і його збірну передплату для робітників у Німеччині не згадували нічого, очевидно, тому, що не мали про це ніяких інформацій.

Таку збірну передплату з Німеччини мало “Нове Слово” вліті 1913 року. Користь з неї для наших людей у Німеччині була велика. Бо вони у вільних від праці годинах, замість пиячити, сходились разом і читали спільно свій щоденний часопис, який приносив їм у легкій формі не тільки вістки з Рідного Краю та зі світу і різні інші цікаві матеріяли, але й освідомляв їх під національним, релігійним і суспільно-політичним оглядом.

VII.

З важніших подій того часу згадаю ще про генеральний страйк друкарських робітників у цілій Австрії, що почався з кінцем літа 1913 р. Той страйк тягнувся наслідком непримирности обох сторін, роботодавців і друкарських робітників, понад 6 тижнів. Такий самий страйк вибух також у Львові, охопивши всіх зорганізованих робітників у друкарському промислі. Вся львівська преса припинила свою появу, але щоб читачів не позбавляти зовсім інформацій зі світу, деякі редакції порозумілися і стали видавати при допомозі помічного персоналу по друкарнях спільні 2-сторінкові, а згодом 4-сторінкові чисто інформаційні газетки.

Таке було і з друкарнею "Діла", якої директор - Айхельбергер (зукраїнізований австрійський німець) приступив до праці при допомозі друкарських хлопців-практикантів, які до друкарських організацій (юній) ще не належали. Після порозуміння обох видавництв, "Діла" і "Нового Слова", став появлятися вже по кількох днях, як розпочався страйк, спільний 4-сторінковий часопис під назвою "Діло" і "Нове Слово". Редакцію цього часопису вів Ярослав Весоловський з "Діла", головним ре-

дактором якого був тоді Василь Панейко. До спільної редакції “Діла” і “Нового Слова” входив з редакційного персоналу “Нового Слова” тільки я один. Передові статті писав щодня чоловічий член редакції “Діла” Михайло Лозинський, який мусів, очевидно, обмежуватись і конденсуватись, бо в невеличкому часописі розмахуватись не було куди.*).

Працю того спільного органу і тодішні часи я описав ширше в одному з ювілейних чисел “Діла”, тому обмежуюсь тут тільки до цієї невеличкої згадки. Але для історії української преси мушу ще додати,

*) Ті його статті в спільному часописі “Діло” і “Нове Слово” були все одно заважкі для читачів “Нового Слова”. В тих часах в європейських часописах і журналах панувала просто всевладна мода вживати не тільки безчисленних цитатів, але й давати заголовки статей у латинській мові. Любувалися в цьому також редактори “Діла”, статті якого аж роїлися від таких латинських заголовків та всяких інших фраз. Коли ми в “Новому Слові” передруковували дещо з “Діла”, то нам доводилось перекладати ті фрази з латинської мови на українську, а до того ділити деякі речення з “Діла” на два, а то й три коротші, щоб наші читачі могли те, що в них було написано, легше сприйняти.

що на які два тижні перед закінченням страйку zorganizував 1-сторінкове видання для своїх читачів також “Руслан”, що друкувався в польській друкарні Манецьких. Організатором цього видання “Руслана” був ред. Іван Проць, що складав його сам, маючи до помочі кількох принагідних добровольців.

Після закінчення страйку вернулося все негайно до попереднього стану.

Хто цікавий знати, як виглядали тоді платні українських редакторів, то скажу, що я зачав від 50 корон місячно, але вже після одного місяця праці дістав підвищу, і до року мав 100 корон у місяць. Таку саму скромну платню мали й інші співробітники “Нового Слова”. Редактор, а радше адміністратор Нискоклон мав 150 корон місячно, головний редактор Курцеба — 250 корон у місяць. (Платні в “Ділі” були значно вищі). Платних кореспондентів — з винятком віденського — “Нове Слово” не мало. Всі наші дописувачі з краю, між якими був якийсь час дописувачем зі Станиславова і тодішній студент прав, пізніший сотник УСС і перший міністер військових справ в Уряді Західної Української Народньої Республіки, Дмитро Вітовський, вдоволялися тим, що діставали за свої дописи безплатно газету, або

писали зовсім безплатно та ще й оплачували самі поштову пересилку.

З вибухом першої світової війни “Нове Слово” проіснувало вже недовго. І Нискок-лон, і я були покликані вже першого дня в ряди австрійської армії; отже видавництво було zdeкомплетоване, а до того російські війська стали заливати Східну Галичину і від півночі і від сходу дуже швидко. Не знаю певно, але думаю, що “Нове Слово” припинило своє існування коли не в перших днях серпня 1914 р., то найпізніше в половині того місяця, хоч російські війська ввійшли до Львова щойно 3. вересня того року.

Тут зазначу ще, що річників “Нового Слова” (1912 - 1914) даремно було шукати в недавніх польських часах у Бібліотеці Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові, де зберігались, як відомо, комплекти всіх українських часописів Західної України, від “Зорі Галицької” з 1848 р. починаючи. Причина була в тому, що річники “Нового Слова” разом з іншими виданнями містилися перед першою світовою війною в тій частині Бібліотеки, що мала свої склади в партерових кімнатах Академічного Дому при вул. Супінського. А там кватирували в рр. 1914-1915 російські вояки, які понищили й попалили не тільки згадані річ-

ники, але й багато інших рідких та цінних видань. З усіх бібліотек Львова, наскільки знаю, комплет “Нового Слова” мала тільки Бібліотека Оссолінських.

* *

Для повноти образу треба ще додати, що після відступу російської армії зі Львова на початку літа 1915 року там появилася зараз же щоденна газета “Нове Слово”. Історія цього видання, що крім назви не мало з попереднім “Новим Словом” по правді нічого спільного; була така:

З поворотом австрійських військ перед українським громадянством у Львові виступила як одна з найважливіших справ — справа видавання української щоденної газети. На нараді 21. 6. 1915 р., що відбулася в льокалі “Сільського Господаря” під головуванням д-ра Андрія Чайковського, висунено м. ін. думку видавати нову газету в двох мовах: українській і німецькій. Назва газети мала бути “Український Листок”, проти чого виступив ред. Федь Федорців, бо така назва, як він казав, не личить столичному органу. Він запропонував назву “Українське Слово”. Але з уваги на те, що для видання нового органу треба було мати на нього дозвіл (концесію), що вимагало деякого часу, прийшлося відступити від цієї назви та використати на-

зву "Нового Слова", яке виходило у Львові перед російською окупацією. Таким робом і появилось перше число "Нового Слова" у Львові з датою 23. 6. 1915 р. за редакцією Ф. Федорцева і Ст. Чарнецького. Тимчасом внесено подання на дозвіл видавати часопис "Українське Слово" і такий дозвіл одержано до двох тижнів. Дня 12. 7. 1915 року вийшло останнє число "Нового Слова", а дня 13. 7. появилось вже "Українське Слово". Про повний редакційний склад "Українського Слова" та його роль, спершу як органу Народнього Комітету та більшости Загальної Української Ради, а незабаром як органу опозиції в Народнім Комітеті і в Загальній Українській Раді, писати тут не берусь, бо це вийшло б уже поза рямки моєї теми.

Література:

Аркадій Животко: ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ. Регенсбург 1946. Стор. 133, 134 і 141.

УКРАЇНСЬКА ЗАГАЛЬНА ЕНЦИКЛЬОПЕДІЯ. Книга знання в 3-ох томах під головною редакцією Івана Раковського. Львів - Станіславів - Коломия. Видання кооперативи "Рідна Школа". Том II., стор. 869.

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНОЗНАВСТВА. Мюнхен - Нью Йорк 1949. Зшиток 13-ий, стор. 988 і 990. У зшитку 15-ому, до якого додано помічені помилки

й доповнення, поміщено склад редакції "Нового Слова". Але й тут (стор. 1230) видруковано помилково С. Білах, замість С. Біляк..

Іван Німчук: "ДІЛО" і "НОВЕ СЛОВО". Ювілейне число "Діла", січень 1930.

Іван Німчук: "СВОБОДА" В МОЄМУ ЖИТТІ. Ювілейний Альманах "Свободи" 1893 - 1953. Зредагували Л. Мишуга і А. Драган. Видання Українського Народнього Союзу, 81 - 83 Grand St., Jersey City, N. J.

Осип Навроцький: ДО ПОЧАТКІВ УКРАЇНСЬКОГО СТІЛЕЦЬКОГО РУХУ. "Українські Вісті", Едмонтон, ч. 51. з 28. 12. 1953.

ТОГО Ж АВТОРА:

Українська військова організація у Відні в днях перевороту. Вид. "Українського Прапору", Відень 1922.

Піلسудський і піلسудчики. Дещо про боеву організацію ППС. Вид. "Українського Прапору", Відень 1922.

Українська політична еміграція. Відбитка з журналу "Визволення". Відень 1923.

Церква св. Варвари у Відні. "Діло", Львів 1925.

Українські пам'ятки і традиції у Відні. Розвідки друковані в "Старій Україні", "Українському Мистецтві", "Світі" та "Ділі". Львів 1924-28.

Українські могили у Відні. "Стара Україна". Львів 1925.

Культ поляглих. Вид. Товариства Охорони Воєнних Могил. Львів 1928.

Революційна організація серед українського студентства у Відні в часі першої світової війни. "Над синім Дунаєм" — Альманах віденської "Січі" в 60-річчя її існування. Відень 1928.

За Сяном. З поїздки по лежайському деканаті. Львів 1932.

Українці і відсіч Відня 1683 р. В 250-ліття великої історичної події. Львів 1933.

Юрій Франц Кульчицький і його подвиг. В 250-ліття пам'ятної події. Львів 1933.

Українські чернечі Чини. "Діло", Львів 1935.

Польське душехватство у Львові за минулих 50 років. Цикль статей у "Краківських Вістях". Краків 1942-1943.

До історії української преси. "Неділя", 1948.

Проф. В. Сімович і Українське Видавництво "Свобода", Нью Йорк 1948.

З Бремену до Квебеку. Із щоденника, писаного на кораблі "Самарія". "Українські Вісті", чч. 44-47. Едмонтон 1948.

Сучасне міжнародне положення і завдання канадійських українців. "Українські Вісті", чч. 49-52. Едмонтон 1948.

На службі Нації. Огляд праці українських театрів і хорів серед українських скитальців в Європі. "Ювілейний Календар-Альманах Українського Нар. Союзу на р. 1949", стор. 128-135. Джерзі Ситі 1949.

Митрополит Йосиф Сліпий. Календар "Української Родини" на р. 1950, стор. 99-102. Мондер, Алта., 1950.

595 днів советським вязнем. Видавництво і друкарня ОО. Василян у Торонті. Торонто, Онт., 1950.

Д-р Степан Баран як громадський діяч, публіцист і людина. "Самостійна Україна", ч. 4. (39.), стор. 2 - 6. Шікаго 1951.

Дві Папські Енцикліки в соціяльних справах. Бібліотека "Католицької Акції" ч. 6. Едмонтон, Алберта, 1951.

Українці в Бритійській Колюмбії. Накладом і коштом Григорія Браткова, Едмонтон 1953.